

источники угроз информационно-психологической безопасности человека, аспекты опасных воздействий на ребёнка в сети Интернет. Приведены рекомендации для педагогов и психологов с родителями относительно предупреждения негативного влияния Интернет-среды на детей и молодёжь.

Ключевые слова: информационно-психологическая безопасность, Интернет, негативное информационное воздействие, источники угроз, превентивная (профилактическая, предупреждающая) работа

PROBLEMS OF PROTECTION OF CHILDREN AND YOUTH FROM NEGATIVE INFORMATION EFFECTS

T. Panchenko

Abstract. The problem of protecting children and young people from the influence of negative information is analyzed in the article. The sources of information and psychological threats to human security, aspects of harmful effects of the Internet information on children are described. Recommendations for teachers and psychologists concerning work with parents to prevent the negative impact of the Internet on children and youth are presented.

Keywords: information and psychological security, the Internet, negative impact of the information, sources of threats, preventive work

УДК 159.9:37.015.3

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

А. В. ШАМНЕ, доктор психологічних наук, доцент, професор
кафедри соціальної роботи та психології

Н. А. ШОСТАК, студентка* магістратури

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**

E-mail: shamne@ukr.net; natashostak@mail.ru

Анотація. Досліджено розвиток іншомовної компетенції у студентів, які вивчають переклад. Представлено аналіз психологічних аспектів розвитку вторинної мовної особистості, готової до професійної міжмовної та міжкультурної комунікації. Описано психологічні умови становлення іншомовної компетенції студентів.

© А. В. Шамне, Н. А. Шостак, 2017

* Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор А. В. ШАМНЕ

Ключові слова: *перекладацька компетенція, іншомовна компетенція, навчальний процес, професійна компетентність, психологічні умови, психолінгвістика*

Актуальність. Формування іншомовної компетенції є пріоритетною стратегією розвитку професійної освіти і одним із механізмів реалізації Лісабонської концепції «Освіта протягом життя». Вона є надзвичайно важливим результатом навчального процесу для студентів, що вивчають теорію і практику перекладу (усного чи письмового). Однак, психологічні умови, що супроводжують процес її формування, недостатньо висвітлені у науковій та методичній літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цікавість дослідників до вивчення іншомовної компетенції пов'язана із трансформацією цілей вищої професійної освіти, зокрема, з переходом від кваліфікаційної моделі спеціаліста, орієнтованої на об'єкт і предмет праці, до компетентнісної – орієнтованої на суб'єкта праці. Основні концептуальні положення та ідеї використання компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів висвітлено в працях В. І. Байденко, Є. В. Бондаревської, А. А. Вербицького, Е. Ф. Зеєра, І. А. Зимньої, А. К. Маркової, Ю. В. Татури, А. В. Хуторського, В. Д. Шадрикова та ін. Проблемам удосконалення професійної іншомовної освіти студентів ВНЗ присвячені дослідження таких вчених, як: І. Л. Бім, Н. І. Гез, І. А. Зимня, Л. Б. Кузнєцова, П. І. Образцов, О. В. Поляков, В. В. Сафонова, П. В. Сисоєв, Д. Дунан та ін.

Психологічні умови і особливості функціонування мови, її засвоєння, розуміння розглядалися у багатьох працях (Виготський Л. С., Гарлі Т. Е., Засекіна Л. В., Осгуд Ч., Потєбня О. О., Керролл Дж., Леонтьєв О. О. та ін.). Науковці приділяли увагу вивченню психологічних основ організації навчального процесу, акцентуючи увагу на вивченні іноземної мови (Амонашвілі Ш. О., Зимня І. А.), а також на самому процесі вивчення іноземних мов (Носенко Е. Л., Зимовець О. А., Гапон Ю. А. та ін.).

Сучасна психологія визначає компетенцію як комплексний феномен, особливу здатність, що є необхідною для виконання конкретної дії та містить у собі конкретні знання, особливі навички та способи мислення. Мовленнєва та мовна компетентність у професійній діяльності, яка пов'язана із здійсненням комунікації, розглядалося в роботах Н. Б. Завініченко, С. С. Макаренко, О. І. Нещерет та ін. Під мовленнєвою компетентністю більшість дослідників розуміють вміння адекватно та доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання,

наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [7].

Не дивлячись на суттєві наукові здобутки, специфіка психологічних передумов формування іншомовної компетенції у студентів залишається невичерпним і актуальним проблемним полем для наукових досліджень.

Метою дослідження є визначення психологічних умов і особливостей розвитку іншомовної компетентності у студентів, які вивчають переклад. Предметом дослідження є психологічні процеси, пов'язані з набуттям іншомовної компетенції.

Результати дослідження та їх обговорення. Компетенція перекладача – це всі ті знання, здібності та навички, які перекладач постійно удосконалює й застосовує у своїй діяльності. Результатом сформованості іншомовної комунікативної компетентності виступає вторинна мовна особистість, готова до самостійної міжмовної комунікації та здатна будувати взаємодію і взаєморозуміння з партнерами спілкування, включатися в сучасні світові процеси розвитку суспільства.

В роботах вчених висвітлено різні компоненти іншомовної комунікативної компетентності: психологічна та операційно-технологічна підструктури (Єфімова О. М.); функціональний, рефлексивний та мотиваційний компоненти (Бібікова Е. В.), професійні та лінгвістичні знання, професійно-особисті якості, досвід чужомовного професійного спілкування (Сморшкова А. Л., Соломко Є. Н.).

Іншомовну компетенцію потрактовують як «сукупність соціокультурних, лінгвістичних знань, умінь та здібностей, що реалізуються суб'єктом адекватно до комунікативного завдання в умовах чужомовного оточення» [8, с. 34]. Більшість дослідників вважають іншомовну компетентність складником професійної компетенції. У психології та педагогіці нарівні з терміном «іншомовна компетентність» використовують синонімічне поняття «іншомовна комунікативна компетентність», оскільки поняття іншомовна компетенція може розглядатися як система взаємодіючих елементів, таких як лінгвістична, лінгвокультурна, соціокультурна, професійно-іншомовна та комунікативна компетенції [8, с. 34-35]. Галімзянова І. І. підкреслює професійне спрямування компонентів іншомовної компетентності, в структурі якої автор виділяє лінгвістичні, комунікативні та прагматичні компетенції [1].

Оскільки іншомовна комунікативна компетенція є однією із центральних цілей навчання майбутнього перекладача, то головним завданням вищого навчального закладу є формування професійно орієнтованої вторинної мовної особистості, готової до професійної

міжкультурної комунікації, постійного саморозвитку та пошуку шляхів до вдосконалення володіння іноземною мовою.

Зеєр Є. Ф. виділив чотири основні особистісні складові професійного становлення фахівця, які ми вважаємо істотними для становлення іншомовної компетенції майбутнього перекладача: 1) спрямованість особистості, яка характеризується системою домінуючих потреб, мотивів, відносин, ціннісних орієнтацій та установок; 2) професійна компетентність – сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності; 3) професійно важливі якості – це психологічні якості особистості, що визначають продуктивність діяльності; 4) професійно значимі психофізіологічні властивості (зорово-рухова координація, окомір, нейротизм, екстраверсія, реактивність, енергетизм тощо) [4, с. 152-156]. У процесі професіоналізації одні психофізіологічні властивості визначають розвиток професійно важливих якостей, інші, професіоналізуючись, здобувають самостійного значення [5].

Психологічні умови становлення професійної іншомовної компетенції ми розуміємо як стійку систему взаємопов'язаних факторів, явищ і процесів, активізація яких забезпечує її успішне формування шляхом створення квазіпрофесійних ситуацій. У процесі вирішення цих ситуацій відбувається актуалізація протиріч у сприйнятті професійної задачі, освоюється особливий вид професійного досвіду, в якому іншомовний компонент відіграє ключову роль, усвідомлюється кар'єрно-професійний сенс вивчення іноземної мови, формується потреба у професійному та мовному самовдосконаленні.

Маркова А. К. визначила ті суперечливі тенденції, які з психологічної точки зору можуть впливати на становлення професіонала: протиріччя між саморозвитком і самозбереженням у професії; невідповідність предметних, соціальних еталонів та норм праці індивідуальним нормам і критеріям; неузгодженість становлення різних видів компетентності (спеціальної, особистісної, індивідуальної тощо), наприклад, професійна компетентність може випереджати соціальну; неузгодженість темпів розвитку мотиваційної сфери професійної діяльності; розбіжність проявів психічних якостей у тієї самої людини у професійній і в непрофесійній сферах тощо [6, с. 259-262].

Серед психологічних умов розвитку іншомовної компетенції у майбутніх перекладачів важливою є наявність продуктивної «Я-концепції», що відображає стійку усвідомлену і пережиту як неповторну систему уявлень суб'єкта праці про самого себе, на основі чого він будує свої відносини і взаємодії. Адекватні уявлення дозволяють сформулювати реалістичні особистісно-професійні стандарти, програми розвитку і саморозвитку, вибудовувати гармо-

нічну і продуктивну систему професійних взаємодій і відносин [2, с. 170]. В свою чергу, несформованість «Я-концепції» та проблеми з її корекцією, в поєднанні з невдалим формування професійних намірів та їхньої реалізації може стати чинником кризи навчально-професійної орієнтації.

Окремі психологічні аспекти розвитку іншомовної компетенції представлені в основних положеннях психолінгвістики, яка вивчає розвиток мовленнєвої діяльності людей у психологічних та лінгвістичних аспектах. Фахівці цієї науки експериментально досліджують психічну діяльність суб'єкта в засвоєнні та використанні мови як організованої та автономної системи. За Т. Е. Гарлі [9], психолінгвістика досліджує психологію мови; психолінгвістикою він називає усі психологічні процеси, пов'язані з мовою. Психолінгвістика досліджує розуміння, породження і запам'ятовування мови, а отже пов'язана з аудіюванням, читанням, говорінням, письмом і пам'яттю на мови.

Ця наука також вивчає процес освоєння мови і те, як він взаємопов'язаний з іншими психологічними процесами [9, с. 21]. Йдеться, передусім, про те, що студент-філолог, розкриваючи значення того чи іншого мовного знака, активізує свої когнітивні процеси. Зважаючи на складність процесу перекладу, можна припустити, що існують різні види та ступені когнітивних процесів, що підключаються під час вирішення якогось завдання перекладу: чи то застосування навиків на підсвідомому рівні, чи то набуті процедурні знання.

У формуванні професійної іншомовної компетенції основну роль відіграють психолінгвістичні механізми її становлення (механізми осмислення, механізми мнемонічної організації мовленнєвої діяльності, механізми аналізу та синтезу мовлення). Ці механізми забезпечують самопізнання та самореалізацію особистості, відображають перцептивний характер цих процесів, сприяють реалізації професійно-особистісного потенціалу майбутнього фахівця, приділяючи особливу увагу індивідуальності кожного суб'єкта комунікації. Звідси, одним із ключових факторів, які потрібно брати до уваги, є індивідуальний стиль навчання кожного студента та його психофізіологічні особливості (задатки, тип ВНД, особливості функціональної асиметрії КГМ, тип темпераменту тощо).

Актуалізація психологічних умов формування професійної іншомовної компетентності майбутнього фахівця досягається за рахунок поступового розвитку його лінгвістичних здібностей, яке забезпечується опорою на індивідуальний стиль навчання та врахуванням задатків і загальних здібностей. Ці умови також пов'язані з розумінням соціальної природи професійної діяльності, усвідомленням значущості оволодіння іноземною мовою для

кар'єрного зростання, вирішенням професійних завдань через діалог зі світовим співтовариством та колективним співробітництвом.

Цікавою є думка Н. Каширіної щодо ролі критичного мислення у становленні перекладацької компетенції. Переклад, за словами автора, є творчою діяльністю, яка не завжди повною мірою піддається теоретичному узагальненню і схематизації. Початковий (аналітичний) етап перекладу заснований на критичному (логічному, дедуктивному) мисленні. Наступний етап самого перекладу передбачає використання творчого мислення. Воно представляє синтез, що забезпечує застосування різних стратегій за перекладу. Фінальна стадія перекладу (редагування) знову включає механізми критичного мислення рефлексивного походження, спрямованого на оцінку власного результату та його покращення [10, с. 274].

У роботах сучасних авторів підкреслюється провідна роль особистої активності індивіда у формуванні іншомовної комунікативної компетенції. Тому до психологічних умов її становлення ми також відносимо: ціннісно-сміслові установки студентів (наприклад, розуміння можливостей застосування цієї компетентності для досягнення професійних цілей); смислове переживання студентами необхідності актуального формування професійної іншомовної компетентності; готовність і спрямованість студентів на використання засобів іноземної мови у своїй майбутній професійній діяльності тощо [3]. Одне із завдань педагогів закладів вищої освіти полягає в тому, аби допомогти студентам визначитися з основною мотивацією в процесі їх професійного становлення.

На основі аналізу наукових досліджень можна узагальнити основні психолого-педагогічні умови формування іншомовної компетентності студентів-філологів:

- забезпечення орієнтації іншомовної освіти на індивідуально-психологічні і вікові особливості студентів;
- створення креативного іншомовного оточення, що забезпечить суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу;
- організація комунікативної, пошуково-дослідницької, професійно орієнтованої освітньої діяльності студентів в процесі професійної підготовки;
- моніторинг психологічних особливостей, що супроводжують процес формування іншомовної компетентності студентів;
- усвідомлення студентом станів свого «професійного Я» в процесі вирішення навчально-професійних завдань; відпрацювання навичок емоційної саморегуляції;
- власна рефлексія студентами своїх обмежень і сильних сторін особистості в мотиваційній, комунікативній та операційно-технічній складових навчально-професійної діяльності;

– коригування обмежень іншомовної компетентності через побудову ідеального «Я-образу», пов'язаного з різними ситуаціями в процесі навчально-професійної іншомовної діяльності тощо.

Зважаючи на важливість становлення іншомовної компетенції у майбутнього перекладача, викладач теорії перекладу повинен вільно володіти принципами, методами та прийомами викладання перекладу, якими він може ділитися зі студентами. Він має звертати увагу на розвиток здатності у майбутніх перекладачів застосовувати засвоєні теоретичні знання для розв'язання практичних проблем. Окрім всебічної обізнаності з дисципліни, викладач закладу вищої освіти повинен також спиратися на вікові й індивідуальні психологічні особливості студентів та умови їх психічного розвитку для того, аби допомогти їм у вільному прояві всіх набутих навичок та здібностей та використанні мовних засобів для реалізації особистих потреб і подолання, так званих, мовних бар'єрів.

Висновки і перспективи. Формування перекладацької компетенції нерозривно пов'язане із психологічними процесами, що її супроводжують. Іншомовна компетенція набувається та змінюється разом із професійним розвитком особистості. Вона формується й розвивається протягом усіх етапів професіогенезу особистості, у кожний конкретний момент вона характеризує стан цього розвитку. Процес формування іншомовної компетентності студентів потребує врахування викладачами психолого-педагогічних умов, що забезпечить можливість не тільки становлення іншомовної компетенції майбутніх перекладачів, але й досягнення ними вершин у духовно-моральному та професійному розвитку.

References

1. Galimzyanova, I. I. (2009). Pedagogicheskaya sistema formirovaniia inoyazychnoi kommunikativnoi kompetentnosti budushchikh inzhenerov [Pedagogical system of formation of the communicative competence of future engineers]. Kazan, 2009, 384.
2. Derkach, A. A., Selezneva, Ye. (2007). Akmeologiya v voprosakh i otvetakh: Uchebn. posobie [Acmeology in questions and answers: Textbook]. Moscow: MPSI, Voronezh: NPO MODEK, 248.
3. Yefimenko, S. V. (2011). Psikhologo-pedagogicheskiye osobennosti formirovaniia tsennostno-smyslovyykh ustanovok studentov v usloviakh inoyazychnoy kommunikativnoi deiatelnosti [Psychological and pedagogical features of the formation of students' values and meanings in the context of foreign-language communicative activity]. R.-na-Donu, 203.
4. Zeier, E. F. (2005). Psikhologiya professii: Uchebn. posobie. [Psychology of professions: Textbook] Moscow: Akademicheskii Proekt, Fond «Mir», 336.

5. Kokun, A. N. (2012). Psikhologiiia professionalnogo stanovleniia sovremennogo spetsialista [Psychology of professional formation of a modern specialist]. Kiev: GP «Inform.-analit. agentstvo », 200.
6. Markova, A. K. (1996). Psikhologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. Moskow: Znaniie, 308.
7. Melnik, N. I. (2015). Inoiazychnaia kompetentnost kak prioritetnoie napravleniie v sodержanii professionalnoy podgotovki pedagogov v stranakh levropy [Foreign language competence as a priority area in the content of teacher training in European countries]. Foreign language teacher education: challenges, problems, perspectives. Kiev, 201-207.
8. Prosh'iants, N. A. (2010) Formirovaniie inoiazychnykh lingvisticheskikh kompetentsii v professionalnom diskurse [Formation of foreign language competencies in professional discourse]. Research work, 3, 34–38.
9. Harley, T. A. (2001). The psychology of the language: From data to theory. Second edition. N.Y.: Psychology Press, 580.
10. Kashirina, N. Psychology of translation: critical and creative thinking. Handbook of research on teaching methods in language translation and interpretation. USA, 457.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

А. В. Шамне, Н. А. Шостак

Аннотация. *Исследовано развитие иноязычной компетенции студентов, изучающих перевод. Представлен анализ психологических аспектов развития вторичной языковой личности, готовой к профессиональной межъязыковой и межкультурной коммуникации. Описаны психологические условия для становления иноязычной компетенции студентов.*

Ключевые слова: *переводческая компетенция, иноязычная компетенция, учебный процесс, профессиональная компетентность, психологические условия, психолингвистика*

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FUTURE TRANSLATORS' FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE DEVELOPMENT

A. V. Shamne, N. A. Shostak

Abstract. *The article studies the foreign language competence of students that study translation, namely the analysis of the psychological aspects of secondary linguistic personality which is ready for professional interlingual and intercultural communication. We describe the psychological conditions of formation of students foreign language competence.*

Keywords: *translation competence, foreign language competence, learning process, professional competence, psychological conditions, psycholinguistics*